

Kanados lietuvybės židinys Hamiltone: „Mažytė Lietuvėlė“ ir pirmi pėdsakai prie Niagaros

Nuo pirmųjų žinomų lietuvių pėdsakų prie Fort Erie iki Hamiltono pakraštyje sukurtos „mažytės Lietuvėlės“ – šio Kanados regiono paveldas aprėpia daugiau kaip du šimtmečius. Hamiltone ir Niagaros regione susitinka ankstyvoji lietuvių buvimo istorija, pokario bendruomenės kūrimasis ir iki šiol išlikusios jos institucijos, rašoma Valstybinės kultūros paveldo komisijos pranešime žiniasklaidai.

„Mažytė Lietuvėlė“ Hamiltono pakraštyje

Šią istoriją pasakoja Hamiltono Aušros Vartų bažnyčia, klubas „Giedraitis“, kredito unija „Talka“, pensininkų namai „Rambynas“, buvusi Angelų Karalienės koplyčia Sent Katerinse ir De Watteville`io pulko pėdsakai prie Fort Erie. Kartu jie atskleidžia skirtingas paveldo būsenas – nuo veikiančių bendruomenės židinių iki paskirtį pakeitusių pastatų ir archyvuose išlikusių istorijų.

Hamiltonas – vienas seniausiai lietuvių apgyvendintų Kanados miestų. Pirmieji lietuviai čia kūrėsi dar 19 a. pabaigoje, tačiau svarbiu lietuvybės centru miestas tapo po Antrojo pasaulinio karo, į Kanadą atvykus nuo sovietinės okupacijos pasitraukusiems žmonėms.

Kanados vėliava | „Unsplash“ nuotr.

1955 m. Hamiltone gyveno apie 1300 lietuvių – tai buvo trečia pagal dydį lietuvių bendruomenė Kanadoje po Toronto ir Monrealio. Jos telkimosi pradžia laikoma 1948 m. liepos 25 d., kai į lietuviškas pamaldas susirinko apie 500 žmonių iš viso Pietų Ontarijo. Bendruomenės aktyvumas padarė įspūdį Hamiltono vyskupui, pažadėjusiam padėti surasti patalpas lietuvių šventovei.

Netrukus nenaudojamas buvusios sporto salės pastatas buvo pritaikytas bažnyčiai, o vėliau pagal lietuvių išeivijos architekto Alfredo Kulpos-Kulpavičiaus projektą išplėstas ir pertvarkytas. Šventovei suteiktas Vilniaus Aušros Vartų vardas, jos altorių papuošė Aušros Vartų Marijos paveikslas, o šventoriuje iškilo Lietuvos kankiniams skirtas tradicinės lietuviškos drožybos kryžius.

Šalia bažnyčios buvo pastatyta klebonija, o 1965 m. duris atvėrė Lietuvių jaunimo centras su 900 vietų sale. Lietuviškoje spaudoje šis pastatų kompleksas anuomet buvo vadinamas „mažyte Lietuvėle, užimančia didoką žemės plotą Hamiltono pakraštyje“.

Pasak Paveldo komisijos pirmininkės Vaidutės Ščiglienės, Hamiltono pavyzdys atskleidžia, kad Lietuvai reikšmingo kultūros paveldo užsienyje vertę kuria ne vien architektūra.

„Bažnyčia, bendruomenės salė, kredito unija ar senjorų namai liudija, kaip lietuviai svetimoje šalyje kūrė visą savo bendruomenės gyvenimo infrastruktūrą. Šių vietų reikšmę lemia ne tik jų forma, bet ir jose išsaugota žmonių patirtis,

tarpusavio pagalba, kultūra ir ryšys su Lietuva“, – teigia pirmininkė.

Nuo briedienos vakarienės iki lietuviško „bankelio“

Hamiltono lietuviai kūrė ne tik religines, bet ir socialines, finansines bei laisvalaikio institucijas.

Žūklautojų ir medžiotojų klubo „Giedraitis“ istorija prasidėjo 1962 m. nuo Antano Liūdžiaus surengtos Kalėdų vakarienės, kurios metu svečiams buvo patiekta briediena. Po vakarienės šeimininkas pasiūlė Hamiltone steigti lietuvių medžiotojų ir žūklautojų klubą. Po metų įvykusiame steigiamajame susirinkime dalyvavo 35 žmonės.

Hamiltono lietuvių žūklautojų ir medžiotojų klubas „Giedraitis“ | Lietuvos ambasados Kanadoje nuotr.

Vėliau klubas įsigijo žemės netoli Kaledonijos miestelio, įsirengė šaudyklą ir pasistatė erdvų klubo pastatą. Čia vyko Baltijos šalių šaulių turnyrai, bendruomenės šventės, o 1993 m. surengtos Olimpinės lietuvių šaudymo varžybos, sutraukusios dalyvių iš Kanados, JAV ir Lietuvos. Nors šiandien veikla sulėtėjusi, klubo salėje išlikę Vytis, Gediminaičių stulpai, atminimo lentos ir kiti bendruomenės istorijos ženklai.

1955 m. įsteigta kredito unija „Talka“ iš nedidelio kelias dienas per savaitę veikusio kooperatyvo išaugo į svarbią finansinę instituciją. Dalį pelno ji iki šiol skiria lituanistiniam švietimui, kultūros ir jaunimo iniciatyvoms. Nors savo mastu „Talka“ primena solidų banką, Hamiltono lietuviai ją vis dar meiliai vadina „bankeliu“.

Lietuvių bendruomenės rūpestį savo vyresniąja karta liudija ir 1984 m. atidaryti senjorų namai „Rambynas“. Nors šiandien jie nebėra skirti vien lietuviams, pastate tebėra matomi lietuviški simboliai – trispalvė ir Gediminaičių stulpai.

Senjorų pensionatas „Rambynas“ | Lietuvos ambasados Kanadoje nuotr.

Išnykusi funkcija, bet išlikęs lietuviškas ženklas

Netoli Niagaros krioklio esančiame Sent Katerinse lietuvių bendruomenė oficialiai įsteigta 1948 m. Čia veikę tėvai pranciškonai rūpinosi ne tik pastoracine veikla – vienuolyne buvo įkurta šeštadieninė mokykla, puoselėjama skautija ir kitos lietuviškos veiklos.

Pagal architekto Alfredo Kulpos-Kulpavičiaus projektą šalia vienuolyno iškilo Angelų Karalienės lietuviška koplyčia – nedidelis, bet išraiškingas vėlyvojo modernizmo sakralinės architektūros pastatas. Šiandien koplyčia priklauso Antiochijos stačiatikių bendruomenei ir vadinama Šv. Ignoto bažnyčia.

Tačiau jos kieme vis dar stovi lietuviškais tautodailės motyvais dekoruotas kryžius. Jis primena vietą kūrusią lietuvių bendruomenę ir parodo, kad net pasikeitus pastato funkcijai jo lietuviškoji istorija neišnyksta.

Pranciškonų vienuolyno koplyčia | Lietuvos ambasados Kanadoje nuotr.

Pirmieji žinomi lietuviai Kanadoje bendruomenės neįkūrė

Dar ankstesnis lietuviškas Niagaros regiono istorijos sluoksnis susijęs su 1812–1815 m. karu tarp Didžiosios Britanijos ir Jungtinių Amerikos Valstijų.

Apie 150 lietuvių kilmės karių, anksčiau tarnavusių Napoleono kariuomenėje, pateko į britų nelaisvę ir buvo įtraukti į De Watteville'io pulką. Jiems teko rinktis tarp kalėjimo Anglijoje ir tarnybos Kanadoje. 1814 m. pulkas dalyvavo kovose prie Fort Erie.

Šie kariai laikomi pirmaisiais žinomais lietuviais Kanadoje, tačiau naujausi Kanados lietuvių muziejaus-archyvo tyrimai paneigia ilgai kartotą pasakojimą, esą daugelis jų liko gyventi Pietų Ontarijuje. Kanados pasiūlymu pasilikti pasinaudojo tik vienas karys – Andrius Korga, tačiau ir jis po kelerių metų grįžo į Europą. Taigi pirmieji lietuviški pėdsakai Kanadoje buvo laikini ir nuolatinės bendruomenės nesukūrė.

Bendruomenės – svarbiausia paveldo išlikimo sąlyga

Pasak Valstybinės kultūros paveldo komisijos, Hamiltono ir Niagaros objektai parodo skirtingas Lietuvai reikšmingo kultūros paveldo būsenas. Vienos lietuvių sukurtos institucijos iki šiol aktyviai veikia, kitos pasikeitė arba prarado pirminę paskirtį, tačiau jų istoriją tebeliudija architektūra, simboliai, archyvai ir bendruomenių atmintis.

Be vietos lietuvių sukauptų dokumentų, pasakojimų ir savanoriško darbo šių objektų reikšmė liktų neatskleista. Bendruomenės yra ne tik tokio paveldo kūrėjos, bet ir pagrindinės jo saugotojos.

Lietuvių sukurtos vietos yra svarbios Lietuvos istorijai ir diasporos tapatybei, tačiau kartu jos tapo Kanados kultūrinio kraštovaizdžio dalimi. Platesne prasme tai ir pasaulio migracijos bei diasporų paveldas, liudijantis žmonių pastangas naujoje šalyje kurti bendruomenę ir išsaugoti ryšį su savo kilmės valstybe.

Žemėlapis atsiveria etapais

Hamiltono ir Niagaros objektai – dar viena etapais atveriamo „U-Paveldo“ interaktyvaus žemėlapio dalis. Toliau paeiliui bus viešinami kitų Kanados provincijų ir miestų objektų telkiniai, juos siejančios bendruomenių istorijos ir iki šiol mažai žinomi paveldo pasakojimai.

Šie objektai taip pat bus įtraukti į atskirą teminį Kanados lietuviško paveldo žemėlapį, kuris bus išleistas popieriniu ir elektroniniu formatais.

Paveldo komisija „U-Paveldo“ veiklą plėtoja nuo 2016 m.

Projektą Paveldo komisija įgyvendina bendradarbiaudama su Lietuvos Respublikos ambasada Kanadoje, Kanados lietuvių bendruomene ir kitais partneriais.